

Inleiding.

Woelige dagen van de japanse bezetting

Ten tijde van de japanse capitulatie was ik geïnterneerd in het kamp Pasir Benteng, het z.g. jongenskamp, ingericht op een oude verwaarloosde rubberonderneming van die naam, nabij Tjililin, circa 40 km ten zuiden van de stad Bandoeng. Het kamp werd opgezet in januari '45 en voornamelijk bevolkt door jongens van 16 tot 19 jaar, die ten tijde van de massa-interneringen in het begin van de bezettingstijd nog te jong waren geweest voor internering. Voorts uit een tiental volwassen mannen, al dan niet met hun gezin, die tot dan toe aan internering hadden weten te ontkomen. Onder hen waren 3 oud-politie-ambtenaren, die dank zij de hulp van de, ons in stilte steeds loyaal gebleven hoofdcommissaris van politie R. Joesoef (de zoon van de befaamde Islam-kenner prof. Snouck Hurgronje) in dit kamp terecht waren gekomen. De oudste van hen, de commissaris van politie II R. Grünwald (+) werd met de leiding van het kamp belast, één maal in de week kwam de japanse officier Songabe de werkzaamheden controleren. In het kamp was verder aanwezig ene Quix, algemeen bekend als collaborateur, kennelijk door de jappen neergezet om ons in de gaten te houden. Onno Spruyt, toen nog semi-arts, had de medische verzorging.

De geïnterneerden moesten met hulp van de bevolking van de naburige kampong het kamp zelf bouwen van bamboe en bilik. Deze bouwmaterialen, waaronder de loodzware bamboe betoeng, moesten zij zelf naar de bouwplaats dragen. Na het gereedkomen van de behuizing werd begonnen met de eigenlijke werkzaamheden, t.w. de verbouw van soba (boekweit) en het tappen van latex, dat onder leiding van onze technicus Wim van Leeuwen tot sheet werd verwerkt. Eerst moest voor het planten van de soba de grond worden omgespit.

Het bericht van de japanse capitulatie hoorden wij pas tegen het eind van de maand augustus. Hoe dit bericht ons ter ore kwam, kan ik mij niet meer herinneren. Hr Grünwald vertelde het mij op een dag, waarna allen bijeen werden geroepen om het goede nieuws aan te horen. Met enige trucks uit Bandoeng werden de vrouwen en kinderen, de meeste volwassen mannen en een gedeelte van de jongens naar genoemde stad gebracht. Er was echter onvoldoende transport, zodat ik met de rest van de jongens, circa 60 in getal, op Koninginnedag het kamp uitmarcheerde.

Belevenissen in de bersiaptijd.

Op 1 september 1945 marcheerden wij tegen 5 uur 's morgens Bandoeng binnen, op Tjikakak vlak vóór Pasar Baroe werd de groep ontbonden en ging een ieder zijns wegs. Bij het binnenkomen van de stad waren wij bij Andir wel aangehouden door de politie, maar toen die hoorde, dat wij uit een interneringskamp kwamen, werden wij verder ongemoeid gelaten.

Ik begaf mij met mijn jongere broer Fred (+) naar mijn ouderlijk huis, waar een week eerder ook mijn oude vader uit het ~~Maximiankamp~~ ~~Maximiankamp~~ Tjimahikamp was weergekeerd. Het was daar een huisje vol, allemaal kinderen, aangehuwde kinderen en kleinkinderen. Mijn oudste broer en een zwager bevonden zich nog in een krijgsgevangenkamp, een andere broer voer de gehele oorlog als werktuigkundige op een K.P.M. schip voor het geallieerde commando in Colombo.

Ons huis was gelegen in Kebon Waroe, een rustige buurt aan het eind van de Houtmanlaan, in het noorden begrensd door de Grote Postweg Oost, in het oosten door de gemeentegrens, gevormd door een kali (vlak over deze grens stond het interneringskamp L.O.G. ('s Lands Opvoedingsgesticht)). Ten zuiden en ten westen waren japanse goederenmagazijnen en de voormalige Gas-maskerfabriek.

Mijn vader was de eerste, die op Kebon Waroe een huis liet neerzetten, dat was in 1926. Al heel spoedig gevolgd door anderen, voornamelijk gepensioneerden. In 1945 omvatte het complex ongeveer 60 woningen, niet medegerekend ~~ook~~ de kapitale villa van de architect Burki in de noordwestelijke hoek van de wijk.

Ik was vanaf mijn 8e jaar in deze wijk opgegroeid en had in mijn jeugd ook nog gevliegerd en geknikkerd met de indonesische jongens uit de kampong noord van de Grote Postweg. Tot mijn verbazing bemerkte ik kort na mijn thuiskomst uit het kamp, dat mijn voormalige indonesische speelkame-

Enige uren na dit incident kregen wij bezoek van dokter Sani, één van de twee in onze wijk wonende indonesiërs. Hij putte zich uit in verontschuldigen over het indisciplinaire gedrag van zijn landgenoten en verzekerde ons, dat iets dergelijks niet meer zou gebeuren. Hij had als intellectueel voldoende overwicht over zijn mensen, zo zei hij. Maar hij bleek dit overwicht schromelijk overschat te hebben, want de volgende dag bleken de twee indonesische gezinnen uit onze wijk in de ~~volgende~~ nacht te zijn vertrokken.

Het behoeft geen betoog, dat niemand in de wijk daarna 's nacht nog een oog dicht deed uit vrees voor een nieuwe actie van de pemoedas. Er werd een alarmdienst ingesteld, bij onraad zou op blikken worden geslagen om elkaar te waarschuwen. Na het incident ging ik elken dag naar het Ned. Verbindingskantoor (Dutch Liaison Office, D.L.O.) bij de 37 Indian Infantry Brigade, die zijn hoofdkwartier had gevestigd in het gebouw van het D.V.O. (Dept. v. Oorlog) aan het Insulindepark. Daar vroeg ik om hulp bij de evacuatie van de hele familie. Eindelijk - na een week ongeveer - het zal toen eind oktober/begin november geweest zijn, werd mijn verzoek ingewilligd. Ik kreeg echter de opdracht om met M.T.D. trucks onder dekking van Ghurkas de gehele wijk Kebon Waroe te evacueren en daarna de Grote Postweg Oost vanaf de Houtmanlaan tot de Engelenweg, de Engelenweg zelf en de Kiaratjondongweg tot de spoorweg. De evacués mochten per persoon een koffer en een matras meenemen en zouden worden ondergebracht in de Mariaschool aan de Bengawanlaan. De trucks zouden alleen worden ingezet voor Kebon Waroe, verspreid over de verdere route bevond zich n.l. naar schatting slechts een twintigtal door europeanen bewoonde huizen, die waarschijnlijk voor het merendeel verlaten zouden zijn, eventuele evacués uit deze huizen zouden genoeg moeten nemen met de Ghurka-trucks.

Op die bewuste dag kreeg ik 's morgens om een uur of 10 van het hoofd D.L.O. kapt. Vrijburg (later reserve-majoor waarnemer M.L. ir G.S. Vrijburg) het fiat voor de evacuatie. Haast je rep je most ik toen weer ~~naar~~ naar huis om de buurt te waarschuwen, daarna weer pijlsneloterug naar het D.V.O., waar de M.T.D. trucks en het Ghurka-escorte reeds gereed stonden.

De evacuatie van Kebon Waroe verliep uitermate vlot, de trucks reden af en aan tussen de wijk en de Mariaschool. Na de evacuatie van Kebon Waroe ging ik naar het huis van de familie Sinclair de Rochemont aan de Grote Postweg, circa 200 meter van de kruising Houtmanlaan, naast het huis van Burki. Toen na herhaald kloppen, ook aan de achterdeur, niet werd gereageerd nam ik aan, dat de familie reeds was vertrokken en ging het verder richting Grote Postweg Oost/Tjitjadas. (1)

De stenen huizen aan de Grote Postweg Oost en Kiaratjondong bleken reeds door de bewoners verlaten te zijn. Hierna gingen wij de Engelenweg op, waar ik de familie Portier wist te wonen. Hun woning bleek ook niet meer bewoond te zijn. Inmiddels begon het al wat donker te worden en de Ghurkas maanden mij tot spoed aan. Enige huizen na de woning van de fam. Portier zag ik op het naambord een europese naam, als ik mij goed herinner, Rieder of Schrieder. Aldaar aangeklopt, tegen de ruiten, aan de achterdeur, geen reactie. Dus stapte ik maar weer in op weg naar de laatste huizen van de Engelenweg. Bij het weggrijden keek ik heel toevallig nog even om naar het huis en zag een schim achter het raam bewegen. Tot de opperste verbazing van de Ghurkachauffeur sprong ik toen plotseling de wagen uit en ~~spurtte~~ spurtte naar het huis. Ik trapte de voordeur in en binnengekomen kor ik nog net 3 pemoedas over de schutting van de achtertuin zien verdwijnen. Op de vloer zat het bejaarde echtpaar Schrieder, de oude mevrouw zat te huilen, dankbaar dat de lieve God haar en haar man had gespaard. Volgens hun informatie was de familie Portier reeds vertrokken, zij wisten echter niet of zij vrijwillig waren weggegaan dan wel weggevoerd door pemoedas.

(2)

De evacués werden ondergebracht in de Mariaschool, wij sliepen allen op matrassen op de vloer.

De dag na de evacuatie vervoegde ik mij weer bij het D.L.O. om kapt. Vrijburg ~~na~~ te bedanken en mijn fiets op te halen. Aangezien er toen

toch nog geen uitzicht op was, dat het politiecorps spoedig zou worden opgericht, bood ik kapt. Vrijburg mijn diensten aan, welk aanbod werd aanvaard.

Op het D.L.O. deed kapt. Vrijburg voornamelijk de buitendienst, contacten met de Britten en met de Indonesiërs o.m. over vrijlating van door pemoedas ontvoerde Europeanen, evacuatie, etc. De administratie werd verzorgd door de commissaris van politie I Ch. v.d. Berg (res. 1e luitenant KNIL) en hem moest ik assisteren. Na het vertrek van de Britten omstreeks februari '46 ging ik met Hr v.d. Berg mee naar ~~naar~~ de door hem opgerichte afdeling Field Security bij de Nederlandse B-Divisie. Aldaar ben ik gebleven tot ik in juni '46 weer voor de dienst bij de politie werd opgeroepen.

Over mijn ervaringen bij het D.L.O. zouden hele boeken kunnen worden geschreven, helaas heb ik niet het vermogen daartoe.

Alle meldingen bij het D.L.O. werden opgenomen in 3 files, waarvan er één getiteld was "Persons missing, Abductions, Kidnapping". Het D.L.O. was de enige plaats, waar men Britse hulp kon verwachten ingeval van ontvoeringen e.d. Ook werden allerlei inlichtingen verzameld over troepenbewegingen van de Indonesiërs. Alle rapporten werden doorgezonden naar de Britten, onze tussenpersoon was captain Reader. Het typewerk werd eveneens ~~grr~~ verricht door vrijwilligers, t.w. de dames Josta van Maldeghe (+) en Betsy Lakatua (+), later kwam ook nog mev. Watrin er bij.

Het is doodzonde, dat de genoemde 3 files in het ongereede zijn geraakt, ik had ze prachtig kunnen gebruiken voor deze rapportage, thans kan ik uitsluitend putten uit mijn geheugen en dat van anderen, die de bersiap-tijd ook hebben meegemaakt.

Naar mijn taxatie zijn in de bersiap-periode tenminste duizend personen van Nederlandse, ambonnesen en menadonesen landaard vermoord in de stad Bandoeng en naaste omgeving. Dat is ten naaste bij het aantal, dat ik bij de opheffing van het D.L.O. uit de aldaar binnengekomen en schriftelijk vastgestelde meldingen heb berekend. Aangezien tijdens de bersiap het D.L.O. de enige instantie was, waar vermissingen, ontvoeringen, moorden e.d. konden worden gemeld, moeten m.i. de gegevens van het D.L.O. wel de juiste zijn.

Behalve registratie van meldingen van ontvoeringen e.d. heb ik nog deelgenomen als tolk aan de Britse zuiveringsactie in het Tjitjadas-gebied, later moest ik ook deelnemen aan het verhoor van de bij deze actie gevangen gemaakte Indonesiërs. Eén maal was ik tolk bij een krijgsraadzaak tegen 3 Indiase ~~Sepoys~~ Sepoys, die met de extremisten wapens hadden geruild tegen vrouwen en geiten. Hierbij waren enige Indiase ingezetenen medeplichtig geweest als tussenpersoon. Hierover later meer.

Naast de evacuatie van Kebon Waroe werd mij circa een week later - dat zal dus begin/medio november geweest zijn - de evacuatie opgedragen van de gehele Oosteindebuurt, Boengsoeweg, Nieuwe Binnenweg (~~K~~ kort zijstraatje Katja-katja Wetan). Ongeveer tezelfdertijd of kort daarvoor had de evacuatie plaats van de Papandajanbuurt, kapt. Vrijburg had daar persoonlijk de leiding. De elders in de stad ten zuiden van de spoorweg verspreid wonende Europeanen waren meestal op eigen initiatief naar het noorden getrokken, toen het gevaar voor ontvoering steeds meer toenam. Met uitzondering van Tuindorp, de nog circa 30 in deze wijk wonende ~~grrrrrrrrrr~~ personen werden door kapt. Vrijburg met dekking van Indiase soldaten op 8 december geëvacueerd. Deze datum is de enige datum, die zeker is. Bij deze actie ~~werd~~ raakte n.l. de inspecteur v. pol. Max Tutuarima door eigen vuur gewond en van deze gebeurtenis bestaat een authentiek rapport.

De evacuatie van Oostende werd weer uitgevoerd met trucks van de M.T.D. onder dekking van jappen. Het is mij toen opgevallen hoe snel en efficiënt de jappen daarbij te werk gingen, al mijn opdrachten werden stipt uitgevoerd, de afzetting was zodanig, dat er geen muis doorheen kon. Die eer moet ik hen wel nageven, al heb ik hen dan altijd hartgrondig gehaat. De operatie verliep heel vlot, er was slechts één incident, ik kon toen niet bevroeden, dat ik daarna tot 2 maal toe, de 1e maal ruim een maand daarna en vervolgens een jaar later, weer met de gevolgen van dit incident zou worden geconfronteerd. Wat was n.l. het geval? Ongeveer op het midden van

e Oosteindeweg woonde het gezin Van Dort, man, vrouw, zoon Willy, een dochtertje, een zuster van Hr v. Dort en haar verloofde. (zijn naam is mij ontschoten) ~~xxxxxx~~, ene Hr Reep en in het paviljoen mev. le Clercq de Courcelles. Al deze mensen wensten niet geëvacueerd te worden, ik heb nog heel veel moeite gedaan om mev. le Clercq, die ik persoonlijk kende, over te halen toch mee te gaan. Zij bleef echter persisteren bij haar weigering, zij vertrouwde volkomen op Hr v. Dort, die beschikte over wapens en kon goed met de bevolking van de achter Oosteinde liggende kampong overweg.

Op 1e Kerstdag 1945, deze datum is blijvend in mijn geheugen gegrift had ik alleen dienst op het D.L.O., kapt. Vrijburg, Hr v. d. Berg en het overig personeel, hadden een dagje vrij. Het zal ongeveer 12 uur 's middags geweest zijn, toen mej. v. Dort en haar verloofde, onder de modder, buiten adem en wanhopig, het kantoor werden binnengebracht. Zij deelden het volgende mede. Pemoedas waren het huis van de fam. van Dort binnengedrongen. Beiden hadden zij nog tijdig over de achtermuur weten te ontkomen en hadden door de sawah de spoorbaan weten te bereiken. Zij hadden geprobeerd hulp te krijgen van de japanse schildwachten bij de spoorwegovergang, maar die hadden slechts de beperkte opdracht om de overgang te beveiligen en konden ni niets doen. Wel zorgden zij er voor, dat de beide vluchtelingen bij mij op het D.L.O. terecht kwamen. Ik heb toen onmiddellijk de dienstdoende Britse officier en kapt. Vrijburg ingelicht en ben daarna als een haas op mijn fiets naar de overgang gereden. Tot mijn niet geringe verbazing zag ik, dat naast de overgang 2 Indische jongens rustig aan het schieten waren op de pemoedas, die zich op de Oosteindeweg vóór het huis van de van Dorts bevonden en die ook heftig terugschoten. De japanse schildwachten bleven rustig werkeloos toezien en hielden zich strikt aan hun opdracht tot bewaking van de overgang. Ik heb nog gezien, dat een pemoeda uit een boom werd geschoten en dat een persoon door pemoedas werd overgebracht naar het ~~xxx~~ tegenover van Dort liggende huis. Aangezien ik toch niets kon doen, ik beschikte nog steeds niet over een wapen, ben ik - na de jongelui te hebben geadviseerd snel te verdwijnen met het oog op de spoedig te verwachten ik komst van Britse troepen - toen al heel spoedig teruggefietst naar het D.L.O., waar inmiddels kapt. Vrijburg was gearriveerd. Helaas kon ik hem niet vergezellen, het kantoor moest bemand blijven. Kapt. Vrijburg is toen met mej. Vrijburg naar haar huis gegaan, de dochter des huizes bleek zich op het plafond verborgen te hebben en kon worden gered. Als ik mij goed herinner, is toen ook mev. van Dort gered. De andere bewoners van het huis en van het paviljoen, op mej. van Dort en haar verloofde na, waren weggevoerd. (3)

Kort na de evacuatie van Oosteinde, dat zal dan medio november geweest zijn waren de Britten met de Indonesiërs overeengekomen, dat de spoorbaan de grens zou zijn, ten noorden waarvan geen pemoedas mochten komen. Bij alle spoorwegovergangen werden japanse schildwachten geplaatst. Enkele grote gebouwen in Zuid zoals Savoy Hotel Homan en het Preanger Hotel bleven bewoond door evacué's, Britse en Nederlandse officials, die werden bewaakt door Britse troepen.

In het Bandoeng-rayon is mij slechts één geval bekend, waarbij tegelijkertijd een grote groep mensen werd gekidnapt en later vermoord. Ik doel hier op de Bronbeekmoorden. Reeds vanaf eind november '45 hadden ons bij het D.L.O. berichten bereikt, dat de bewoners van Indisch Bronbeek, dat voor- namelijk werd bewoond door gepensioneerde KNIL-soldaten en hun gezin, in totaal circa 25 mensen, door pemoedas waren ontvoerd. Dit kon gebeuren ondanks de Indiase wacht in het nabijgelegen Julianaziekenhuis. Na vele ver- geefse verzoeken werd gindelijk/kapt. Vrijburg toegestaan er heen te gaan, maar het bleek toen reeds te laat te zijn. Men kon slechts de lijken op- graven van de 25 ontvoerde personen. Het deed mij veel verdriet, dat onder hen 4 jongens bleken te zijn, die samen met mij in het jongenskamp geïnter- neerd waren geweest, n.l. de 2 gebroeders Dieker, Kirkove en Cremer. Als ik me wel herinner, bevond zich één vrouw onder de slachtoffers, allen waren aan de handen gebonden en gedood door een houw in de nek. De bekende foto- graaf Joop Thiessen (broer van de Pinkster-evangelist van die naam) heeft toen een uitgebreide foto-serie van de opgraving gemaakt en van de situa- tie, waarin de slachtoffers waren aangetroffen. Joop vertelde mij toen, dat

/ medio december '45

Hij zou zorgen dat via zijn connecties in de States de foto's geplaatst zouden worden in het blad Life. Zo wilde hij de praktijken van de extremisten aan de kaak stellen. Het is mij niet bekend of hij in zijn voornemen is geslaagd. (4)

Noord-Bandoeng was uiteraard veel te groot om doelmatig te worden beschermd door het handjevol Britse troepen. Vooral het uiterste noorden, waar de Europese wijken grensden aan de kampongs, van waaruit de pemoedas ongemerkt konden infiltreren, vormde een probleem. Het is dan ook voor een belangrijk deel te danken geweest aan de groepjes Indische jongens, die al dan niet gewapend de pemoedas te lijf gingen, dat er niet meer Europeanen in Bandoeng zijn vermoord. Vóór de verdeling in Noord en Zuid vonden ook in Zuid-Bandoeng regelmatig schermutselingen plaats. Soms konden door numerieke overmacht vuurwapens op de pemoedas worden veroverd. Af en toe verdwenen er karabijnen uit de magazijnen van de L.T.D. naar de jongelui. Eén der directeurs van de L.T.D. (Legertechische Dienst) kniep daarbij dan een oogje dicht. Het was bekend, dat hij daadwerkelijk deelnam aan de acties tegen de pemoedas, ik doel hierbij op kaplt. ir Luyke Roskot (+). Anderen namen zijn die van de oude heer Hoorn (+), die steeds fanatiek meedeed, Olly Landouw, Piet Cornelissen. (later Andjing Nica)

Eén maal heb ik meegemaakt, dat een groep jongens, onder wie Olly en Piet, door de Britse troepen was ontwapend en gevangen gezet in het D.V.O.-gebouw. Door tussenkomst van kaplt Vrijburg werden zij na enige dagen alweer op vrije voeten gesteld. Na enige dagen hadden zij hun oude handwerk weer opgevat.

Bijzonderheden over de indonesische strijdgroepen, over hun acties en dislocaties ontvingen wij regelmatig van genoemde Hr Hoorn, die overal informanten had zitten onder goedwillende Soendanezen. Voorts ook nog van de ritmeester R. Soerjobroto (een telg uit het Solos vorstengeslacht) en van zijn lijfwacht sergeant-majoor Ngadimin. Al deze informatie werd geregistreerd en aan de Britten doorgegeven.

Van de Indonesische strijdgroepen in het Bandoeng-rayon herinner ik mij behalve de reeds genoemde B.K.R. nog de Banteng Hitam, de Banteng Merah, de KRIS (menadonese pemoedas), de Barisan Srikandi (jonge meisjes). De B.K.R. behoorde wel tot de meest gematigde en als men in hun handen kwam, bestond er nog kans op een enigszins redelijke behandeling. Maar de leden van de vele andere strijdgroepen kenden meestal geen pardon, alle Nica-mensen waren fout en moesten dood.

Degenen, die zich bij het D.L.O. meldden, hadden meestal het trieste verhaal over ontvoering van gezinsleden, huisgenoten, vrienden of burens. Op een dag kwam iemand met het bericht, dat mevrouw Annie van Krohn-Heyning, mijn vroegere klasgenote van de Bandoengse H.B.S., met haar kinderen was ontvoerd. Een week later vervoege zij zich echter persoonlijk op ons kantoor. Ik kan mij niet herinneren of zij inderdaad was ontvoerd of dat de melding over haar ontvoering op een vergissing had berust.

Zoals ik reeds opmerkte, was de B.K.R. wel de meest humane en ook best gedisciplineerde strijdgroep. De indonesische politie had helemaal geen gezag, men beschikte over onvoldoende mankracht om tegen misdragingen van de pemoedas op te treden. Oude getrouwen bij de politie konden wel eens de helpende hand bieden, zij moesten daarbij wel heel voorzichtig zijn. Zo werd mijn vriend Odde de Jong, die bijna een jaar als politiek gevangene bij de P.I.D. en in de Bantjeuj-gevangenis had gezeten, op de Katja katja Wetan, toen hij wat wilde ophalen uit zijn verlaten huis aan de Nieuwe Binnenweg, door een groep pemoedas opgepakt. Gelukkig voor hem kwamen toen juist 2 agenten langs, één van hen was Karta, een bekende duikboot, die vaak voedsel en berichten voor Odde had binnengesmokkeld in zijn P.I.D. tijd. Deze agenten hebben toen Odde van de pemoedas overgenomen met de belofte, dat zij hem wel een kopje kleiner zouden maken. Gelukkig geloofden zij Karta en langs slinkse wegen heeft hij Odde in veiligheid weten te brengen.

Een ander verhaal was dat van Leo van Zuylen, die in de periode van de overstroming van de kaki Tjikapoendoeng - eind november/begin december - door pemoedas was opgepakt en gevangen gezet. Op een morgen werd hij - de

1
anden op de rug gebonden - naar de oever van de Tjikapoendoeng geleid
om daar met de samurai ter dood te worden gebracht, waarna zijn lijk dan in
de kali zou worden geworpen. Vóór de executie kreeg hij toestemming om neer
te knielen voor een laatste gebed en van een ogenblik van onachtzaamheid
van zijn bewakers wist hij gebruik te maken om - geboeid en wel - in het
kolkende water van de kali te springen. Met de moed der wanhoop wist hij
zich in het water van zijn boeien te bevrijden en op een veilige plek de
kant te bereiken.

Meestal liep een ontvoering niet zo goed af, zoals het geval van de
inspecteur van politie P.v.d. Eynden. Ongeveer een week na de evacuatie van
Kebon Waroe waagde hij zich met één van de voormalige buurtbewoners
Bongenaar (een zoon van de bekende kunstfotograaf aan de Bragaweg) in zijn
oude wijk om goederen op te halen, bij de evacuatie had hij immers slechts
het hoogst noodzakelijke kunnen meenemen. Men heeft nimmer meer iets van
hen vernomen. Hr Bongenaar sr is later - toen ik alweer bij de politie
dienst deed - nog bij mij geweest met het verzoek om speciale aandacht voor
deze zaak. Helaas heb ik onder de honderden pemoedas, die ik heb verhoord
nooit iemand gevonden, die mij iets over deze twee vermiste personen had
kunnen vertellen.

Bekend is ook het geval van mevrouw Janssen-v.d. Weele, echtgenote van
de inspecteur Kees Janssen. Zij woonde met haar broer en diens gezin aan de
Boengsoeweg, nabij hoek Oosteindeweg. In september '45 werden zij overvallen
door pemoedas, zij stond toen juist kleren te strijken. De broer en zijn
vrouw plus hun baby werden vermoord, zij werd zwaar gewond en voor dood
achtergelaten. Zij is ondanks haar zware verwondingen hersteld, de rechter-
arm heeft zij echter nooit meer goed kunnen gebruiken.

Meerdermalen heb ik reeds de naam genoemd van kapt. Vrijburg. Ik heb
altijd respect gehad voor zijn kalmte. Hij was de man, die met de engelse
major Gray naar Zuid-Bandoeng reed voor onderhandelingen over vrijlating
van ontvoerde personen en voor allerlei andere zaken. Dat hij bij deze
tochten de nodige risico's liep, behoeft geen betoog. Zo, heeft hij tientallen
Europeanen het leven gered door hen uit de handen van de pemoedas te be-
vrijden. Ik heb hem ook meegemaakt bij de Britse zuiveringsactie van Tji-
tjadas, het was voor mij het eerste vuurgevecht en ik herinner mij, dat ik
tamelijk nerveus was. Maar zijn kalme rustige houding sloeg toen op mij
over.

Net zo rustig in zijn optreden als kapt Vrijburg was zijn naaste
medewerker de commissaris van politie Chris van den Berg. Toen ik later in
mijn loopbaan, vooral in de periode, dat ik na de politionele actie een
politiecorps moest opbouwen in het roerige gebied van Garoet, Tasikmalaja
en Tjiamis, in gevaarlijke situaties de moed dreefde te verliezen, heb ik
vaak ~~na~~ kracht geput uit de gedachte aan hun flegma. Beiden waren zij immer
de eenvoud zelve en ik heb veel van hen geleerd.

Tijdens de eerdergenoemde actie in Tjitjadas sneuvelde de engelse
major Mallin. Alle mannelijke bewoners, die in de kamongs werden aangetrof-
fen werden opgepakt en - helaas - samen met in de strijd ontwapende pemoe-
das afgevoerd naar het K.M.A. gebouw, het waren er zeker wel 200 in totaal.
De volgende dag moest ik samen met enige andere tolken proberen de echte
pemoedas, die bewapend waren geweest, uit de groep te halen en dat lukte maar
zeer gedeeltelijk, iedereen begon natuurlijk glashard te ontkennen. Wij had-
den tot taak de gevangenen te verdelen in 3 groepen: black, white en grey.
White mocht direct worden vrijgelaten, grey na een paar dagen en black zou
worden vastgehouden voor nader verhoor. Er bleef tenslotte maar een klein
groepje black over. Wat er van hen geworden is, weet ik niet, want nadat na
een dag intensief werken alle gevangenen waren verhoord, moest ik de volgen-
de dag weer terug naar het D.L.O. Vermoedelijk zijn zij later gebruikt voor
de uitwisseling tegen ontvoerde Europeanen.

In november '45 werd de "Flying Squad" opgericht door de Britten. Zij
bestond uitsluitend uit inspecteurs en hoofdagenten van politie en stond
onder leiding van de commissaris van politie I Dick van Ravenswaay Claasse.
Ik heb mij toen ook willen aanmelden bij deze groep, doch de heren Vrij-
burg en van den Berg wisten mij er van te overtuigen, dat ik nuttiger werk

kon doen bij het D.L.O. De Flying Squad trad meestal gezamenlijk op met Britse eenheden op plaatsen, waar Europeanen door pemoedas werden bedreigd. Bij één van deze acties, op Kebon Kawoeng, is de hoofdagent Hoefnagels gesneuveld.

Dit waren zo de zaken, welke ik mij nog heb kunnen herinneren uit de bersiaptijd! Ik houd mij aanbevolen voor aanmerkingen op eventuele onjuistheden, namruim 40 jaar valt het niet mee om je al die oude gebeurtenissen weer voor de geest te halen.

Al deze belevenissen uit de bersiaptijd in Bandoeng heb ik opgetekend op verzoek van de heer S.A. Lapré, majoor b.d. RMWO. Zonder zijn ~~xxxx~~ verzoek zou ik zeker nooit tot deze rapportage zijn gekomen.

Voetnoten.

(1) pagina 3:

Later bleek, dat het gezin Sinclair de Rochemont, moeder en dochter Mieke, zich toen in een binnenkamer van de woning had bevonden onder bewaking van enige pemoedas. Zij werden ondergebracht in de strafgevangenis Soekamiskin en werden enige maanden later met andere lotgenoten uitgewisseld tegen door ons gevangen genomen pemoedas. Kapitein Vrijburg organiseerde deze ruil en was daar ook bij aanwezig.

(2) pagina 3.

Ruim een jaar later slaagde ik er in één van de ontvoerders van het gezin Portier te arresteren. Op zijn aanwijzing heb ik toen hun lijken opgegraven met medewerking van sergeant Morbeck van de Gravendienst. Verder waren toen aanwezig de substituut-officier van justitie mr Blok en een zoon Portier, ex-krijgsgevangen militair KNIL. De lijken waren begraven nabij de kruitmagazijnen van Bodjongkoneng, circa 4 km vanaf het einde van de Engelenweg. De lijken van de oude heer Portier en van zijn 2 kleindochters (3 à 4 jaar oud) lagen in een droge put, die met zand was dichtgegooid. De andere leden van het gezin, mevrouw Portier, haar gehuwde dochter en haar 11-jarige zoon werden een kilometer verder gevonden. Alle slachtoffers waren aan de handen gebonden, de volwassenen waren gedood middels een zwaardslag in de nek. De bij de opgraving aanwezige zoon Portier heeft toen al zijn familieleden herkend.

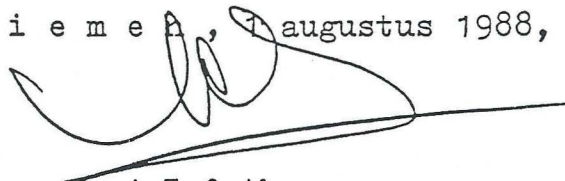
(3) pagina 5.

In november '46 heb ik - toen al weer in dienst bij het Bandoengse politiekorps - op aanwijzing van de bevolking van de kampong achter de woning van de familie van Dort de lijken opgegraven van mevrouw le Clercq de Courcelles en van de heer Reep. Omtrent Hr van Dort en zijn zoon is nimmer meer iets vernomen, zoals zo veel andere gekidnapte personen zullen zij naar alle waarschijnlijkheid zijn vermoord.

(4) pagina 6.

De hoofdcommissaris van politie B.J.C. Damen vond later - in 1946 - de Bronbeekzaak zo belangrijk, dat speciaal 2 hoofdinspecteurs, de heren Niemeyer en Peeters, met het uitzoeken van deze zaak werden belast. Ik herinner mij nog, dat de meeste verdachten afkomstig waren uit de achter Bronbeek gelegen kampong Soekadjadi.

D i e m e , 1 augustus 1988,

A.L. Orth,
(gep. commissaris v. politie II)